
Bushova "Grand Strategy"

LIDIJA ČEHULIĆ*

Sažetak

Nove međunarodne okolnosti i posebna uloga SAD-a kao unipolarnog lidera stvorili su uvjete za prezentiranje cjelovite strategije američkog vanjskopolitičkog djelovanja. U svijetu u kome Amerika nema svog premca niti pak mogućnosti da bude osporen njezin primat, teroristički čin od 11. rujna 2001. poslužio je kao povod za unošenje nove dinamične tzv. "Grand strategy". Njome preventivni rat postaje sastavni dio američkog djelovanja, i služi kao izravna opomena i prijatnja svim zemljama koje bi se usudile ugroziti američke nacionalne interese.

Ključne riječi: SAD, vanjska politika, novi svjetski poredak, 11. rujna 2001.

Vanjskopolitička strategija Sjedinjenih Američkih Država u svim fazama modernih međunarodnih odnosa imala je posebno značenje i utjecaj na sve ostale aktere u međunarodnoj zajednici.

Završetak hladnog rata označio je radikalnu prekretnicu u pokušaju definiranja jedne nove američke vanjskopolitičke strategije kojom bi jedina preostala supersila adekvatno odgovorila na nastale geopolitičke, geostrategijske i geoekonomske promjene u međunarodnoj zajednici. I dok su teoretičari u brojnim znanstvenim raspravama zagovarali ili američko povlačenje iz međunarodne zajednice, odnosno politiku izolacionizma, ili američki jači angažman u radikalno promjenjenom međunarodnom okruženju, prvi američki posthladnoratovski predsjednici, George Bush i Bill Clinton nastojali su adaptirati američku vanjsku politiku sukladno tada dominantnim izazovima SAD-u.

* Dr. sc. Lidija Čehulić je asistent na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Bushova administracija, i on osobno, pamte se po uvođenju sintagme Novi svjetski poredak¹ kojom se nastojalo ukazati da su SAD svjesne raspada bipolarne strukture međunarodne zajednice, pada komunizma u Europi i dezintegracije hladnoratovskog američkog rivala i glavnog neprijatelja, SSSR-a. Bushov novi svjetski poredak trebao se temeljiti na vladavini prava, razvoju demokratskih političkih režima naklonjenih Zapadu, liberalnoj tržišnoj ekonomiji i poštivanju univerzalnih normi i pravila ponašanja. Politikom *engagementa enlargementa*² predsjednik Clinton nastojao je i praktično potvrditi američku želju za etabliranjem i pomaganjem zemalja mladih demokracija u postsocijalističkom svijetu.

Gledano u cjelini, izazovi tzv *soft-security*, zamijenili su izazove sigurnosti vezane uz opasnost izravne upotrebe klasične vojne sile (tzv. *hard security*).³

No svaki dio međunarodne zajednice bio je dominantno izložen vlastitim specifičnim izazovima sigurnosti i stabilnosti. Većina postsocijalističkih zemalja osjećala je negativne posljedice političke i ekonomske tranzicije, suočila se s neriješenim pitanjima granica, odnosima sa susjedima, etničkim, vjerskim problemima, ilegalnim migracijama, Indoneziju i dio Dalekog istoka zahvatio je financijski kaos, ekonomski problemi nazirali su se i u zemljama Latinske Amerike, a Afrika je sve dublje tonula u bijedu, siromaštvo ali i AIDS.

S druge pak strane, vojna sila nije definitivno izbačena iz međunarodne zajednice. Raspad SFRJ završio je krvavim oružanim sukobima, NATO je intervenirao na Kosovu i tako prvi put u pedesetogodišnjoj povijesti izvršio "out of area" vojnu operaciju. SAD su dva puta vojno napale Irak (Bush 1991. i Clinton 1998.), sukobi na Bliskom istoku kontinuirano ubiru žrtve oružanih akcija, Francuska, Indija i Pakistan isprobale su svoje novo nuklearno naoružanje.

U toj mješavini izazova nove *soft-security* i još uvijek prisutne *hard-security* tadašnjoj američkoj politici nije bilo lako definirati novu, transparentnu vanjskopolitičku strategiju.

Kritike američke posthladnoratovske akcije

Smatrajući da se SAD nisu dovoljno uključile u rješavanje posthladnoratovskih problema u međunarodnoj zajednici Robert Kagan piše: "Ne

1 *Public papers of the President of the US: George Bush 1990*, Washington DC, US Government Printing Office, 1991, str. 129.

2 Detaljnije vidjeti u L. Čehulić: *Clinton i novi svjetski poredak*, Zagreb, 2001, str. 83-90.

3 O posthladnoratovskoj međunarodnoj sigurnosti između ostalog vidjeti u Anton Grizold: *Međunarodna sigurnost-teorijsko-institucionalni okvir*, Zagreb, 1998, A. Grizold: "Varnosna paradigma v mednarodnih odnosih" u Evan Luard, Iztok Simoniti, Anton Grizold: *Človek, država in vojna*, Ljubljana, 2001, str. 83-164.

samo da Amerika nema odgovarajuću vanjskopolitičku strategiju, već su SAD ušle posve nepripremljene u posthladnoratovsko razdoblje. Neprestano se pitajući gdje je neprijatelj, Amerika ga je jednom detektirala kao etničke konflikte, potom nepoćudne države, pa međunarodni terorizam... Gubeći vrijeme na detektiranje neprijatelja, jedina super sila koja održava mir i promiče demokraciju u svijetu zanemarila je svoje odgovornosti i dopustila međunarodnom poretku da sve više kolabira."⁴

Ted G. Carpenter smatra kako SAD moraju iskoristiti završetak hladnog rata i redefinirati svoje sigurnosne interese i pozicije u međunarodnoj zajednici na način da odrede nove sigurnosne zone i sukladno njima definiraju novu posthladnoratovsku sigurnosnu strategiju.⁵

Za Jeanne J. Kirkpatrick⁶ dezintegracijom druge super sile, SSSR-a, heroizam više nije potreban SAD-u te Amerika ponovno može postati normalna nacija bez prevelikog međunarodnog angažmana.⁷

Uvaženi Henry Kissinger piše kako američka administracija mora uvesti stroge kriterije pri selektiranju kada i gdje će intervenirati u posthladnoratovskoj međunarodnoj zajednici.⁸ U svom najnovijem djelu "Does America Need a Foreign Policy" Kissinger nadopunjuje svoje stajalište pišući kako pri definiranju područja od vitalnog nacionalnog interesa Washington, osim geopolitičkih, u obzir treba uzimati i dostignut stupanj demokratskog razvoja te poštivanje normi i pravila ponašanja Zapada.⁹

Andrey Kurth Cronin savjetuje američkoj administraciji da vodeće načelo odnosa među državama u posthladnoratovskoj međunarodnoj zajednici nije vojna sila, već stabilnost i integritet međunarodne zajednice u borbi protiv netradicionalnih i nepredvidivih opasnih prijetnji miru i stabilnosti, od kojih je terorizam na prvom mjestu.¹⁰

Therese Delpech piše kako politika posthladnoratovskog kaosa predstavlja smrtnu opasnost za međunarodnu zajednicu, a s obzirom na to da su SAD predvodnik novog svjetskog poretka i glavna pokretačka sila globalizacije moraju čim prije definirati svoju vanjskopolitičku strategiju.¹¹

4 Robert Kagan : "The World and President Bush", *Survival*, Spring 2001, Vol. 43, No.1, str. 7.

5 Carpenter smatra da je nedefiniranje nove američke strategije odmah po završetku hladnog rata glavni propust američke vanjske politike. *Ted Galen Carpenter: Peace and Freedom - Foreign Policy for a Constitutional Republic*, Washington D. C., 2002, str. 2.

6 Jeanne J. Kirkpatrick je za vrijeme prvog mandata predsjednika Ronalda Reagana bila ambasadorica SAD-a u Ujedinjenim narodima.

7 J. J. Kirkpatrick: "A Normal Country in a Normal Time", *The National Interest*, No.21, Fall 1990, str.40.

8 Henry Kissinger: *Diplomacy*, New York, 1994, str. 833.

9 H. Kissinger: *Does America Need a Foreign Policy - toward a Diplomacy for the 21st Century*, New York, 2001, str. 32-37.

10 Andrey Kurth Cronin: "Rethinking Sovereignty: American Strategy in the Age of Terrorism", *Survival*, Summer 2001, Vol. 44, No. 2, str. 134.

11 Citat iz Nicole Gnessotto: "Reacting to America", *Survival*, Winter 2002/03, Vol. 44, No. 4, str. 104.

Dolazak Georga Busha, Jr. u Bijelu kuću

Ulaskom republikanskog predsjednika Georga Busha mlađeg u Bijelu kuću činilo se kako američka politika postupno zauzima čvršći kurs u odnosu na međunarodnu zajednicu, ali i jačanje vlastite nacionalne sigurnosti i oružane sile.

Za Philipa H. Gordona taj oštiji stav nove Bushove administracije u odnosu na pitanja nacionalne sigurnosti i obrane SAD-a rezultat je sljedećeg:

- mogućnosti potencijalnog napada Zapadnih saveznika iz Sjeverne Koreje, Irana i Iraka
- američke globalne supremacije na tehnološkom planu koju vojna industrija, i povezano s njom čitav niz civilnog sektora, u vrijeme Clintonove administracije nije dovoljno koristila
- dolaska Republikanaca na vlast.¹²

Michael O'Hanlon smatra da je Bushovo inzistiranje na jačanju američke vojne sile nepotrebno jer su svi glavni potencijalni neprijatelji i suparnici SAD-a, Irak, Sjeverna Koreja, Iran Kina, Rusija, Tajvan mnogo slabiji od Washingtona.¹³

Još za vrijeme predsjedničke kampanje kandidat George Busha mlađi zalagao se za izgradnju američkog obrambenog raketnog sustava sposobnog za obranu teritorija SAD-a od napada balističkih raketa, a obranu nacije od raketa i terorizma definirao jednim od tri glavna obrambena cilja SAD-a.¹⁴

U svojoj prvoj Poslanici (*State of the Union*) u dijelu koji se odnosi na vanjsku politiku novoizabrani predsjednik Bush je tri zemlje: Iran, Irak i Sjevernu Koreju nazvao osovinom zla (*axis of evil*), zemlje koje predstavljaju glavnu prijetnju međunarodnoj zajednici glede nepoćudnih, nedemokratskih režima, proliferacije oružja za masovno uništenje te potpore terorizmu. Predsjednik Bush time je naznačio glavne geografske točke, ali što je još značajnije, potvrdio dominantne pravce i načine američke vanjskopolitičke akcije za njegova mandata. Bio je to svojevrсни kontinuitet poimanja glavnih izvora svjetske nestabilnosti u odnosu na prethodnu Clintonovu administraciju. Naime, tadašnja državna tajnica Madleine Albright navela je borbu protiv tzv. nepoćudnih država (*rogue states*) Irana, Iraka, Sjeverne Koreje i svih onih koje se svojim despotskim režimima ne uklapaju u de-

12 Philip H. Gordon: "Bush's Missile Defence and the Atlantic Alliance", *Survival*, Spring 2001, Vol.43, No. 1, str. 20-21.

13 Michael O'Hanlon: "Prudent or Paranoid – The Pentagon Two-Wars Plans", *Survival*, Spring 2001, Vol. 43, No. 1, str. 37-52.

14 Nakon inauguracije Bush mlađi izjavio je kako će novi obrambeni raketni sustav SAD izgraditi u najkraćem mogućem roku i na najbolji mogući način. New Leadership on National Security, Bush's 23 May 2000 Statement at the National Press Club www.georgebush.com Istovjetna stajališta javno su podupirali i iznosili novoizabrani američki ministar obrane Donald Rumsfeld te državni sekretar Colin Powell. Vidjeti u *New York Times*, 17 Decembar, 29 Decembar 2000. i 11 January 2001.

mokratsku međunarodnu zajednicu vitalnim američkim nacionalnim interesima.

Tadašnja Bushova *State of the Union* izrečena je u vrijeme kada je Amerika po prvi put u modernoj povijesti bila brutalno teroristički napadnuta. Američki svjetonazor o globalnoj superiornosti i vojnoj nedodirljivosti u cjelini bili su narušeni, američka nacija ranjena, a Washington je predvodio novoizabrani predsjednik čija se administracija ipak još uhodavala u glavne globalne tijekove. Stoga je i Bushov odgovor tada, ne samo na teorijske napade, već i u odnosu na definiranje cjelovite globalne američke vanjsko-političke strategije bio oprezan, odmjeran, pri čemu se kontinuirano i intenzivno isticala američka želja da se i šira međunarodna zajednica uključi u borbu protiv terorizma.

Dramatični događaji 11. rujna 2001. kada je u terorističkim napadima na New York i Washington poginulo nekoliko tisuća ljudi radikalno su ubrzali i odredili pravce američkog vanjskopolitičkog djelovanja.¹⁵ Terorizam je definitivno određen kao permanentna opasnost i dominirajuća prijetnja modernoj Zapadnoj civilizaciji. Svi ostali izazovi sigurnosti, postojeća ili potencijalna krizna žarišta, kao i započete inicijative (jaz bogatih i siromašnih, gospodarske krize, pitanje ekologije, zaraznih bolesti, razoružanja, Zapadni Balkan, europska obrana i sl.) stavljeni su u drugi plan. Na poziv predsjednika Busha i njegovu poruku upućenu međunarodnoj zajednici "tko nije uz nas, taj je protiv nas" formirana je velika antiteroristička koalicija. NATO, predvođen SAD-om, vojno je intervenirao u Afganistanu s ciljem rušenja talibanskog režima i bin Ladena za kojeg se tvrdilo da je glavni organizator brutalnih napada na SAD i stožer okupljanja terorista širom svijeta.

Niti mjesec dana nakon terorističkih napada na SAD, u jeku rata u Afganistanu, 30. rujna 2001. Sjedinjene Države su usvojile novi plan za razvoj svojih oružanih snaga i nacionalne sigurnosti, četvrti nakon završetka hladnog rata. Dokument pod nazivom *Quadrennial Defense Review (QDR)*¹⁶ tzv. *homeland-security* (unutarnju sigurnost) i borbu protiv terorizma definira vitalnim prioritetima američkih oružanih snaga. Obrazlažući te prioritete pred američkim Senatom, američki ministar obrane Donald Rumsfeld rekao je: "Ništa nije važnije za sigurnosnu politiku SAD-a od zaštite života, vlasništva i infrastrukture američkog društva".¹⁷

Izdvajanja za obranu u 2002. godini povećana su za oko 47 milijardi američkih dolara te je ukupni vojni budžet SAD-a u 2002. godini iznosio oko 350 milijardi dolara. Za 2003. godinu samo za unutarnju sigurnost (*Ho-*

15 Detaljnije vidjeti u L. Čehulić "Transnacionalni izazovi američkoj politici", *Međunarodne studije*, god.II. br. 1-2, 2002, str. 37-52.

16 Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld: *QDR Report*, Department of Defense, Washington D.C., 30, September 2001.

17 Michael O'Hanlon: "Rumsfeld s Defense Vision", *Survival*, Summer 2002, Vol. 44, No. 2, str. 112.

meland Security Progame) Bush je namijenio dodatnih 37 milijardi dolara.¹⁸

Do 11. rujna 2001. bilo je gotovo nemoguće naći kreatore američke vanjske politike ili visoko pozicionirane američke vojne dužnosnike koji bi obranu američkog teritorija od izravnog vanjskog napada smatrali temeljem američke vanjskopolitičke strategije.

No brojni analitičari smatraju kako se u sjeni rata protiv terorizma kojeg danas vodi Bushova administracija provlači ideja o velikoj američkoj novoj strategiji i rekonstrukciji međunarodne zajednice.

Naime, akcije zapadnoeuropskih saveznika predvođenih SAD-om, *Enduring Freedom* i *Anakonda* u Afganistanu rezultirale su svrgavanjem talibanskog vladajućeg režima, ali Osama bin Laden nije pronađen niti likvidiran. I dok se savezničke peace-keeping i peace-building snage još nalaze u Afganistanu, borba protiv terorizma usmjerava se na Irak. Sada se javno proziva irački vođa Sadam Husein kao diktator koji pomaže teroriste širom svijeta (uključujući i pripadnike bin Ladenove Al Qaide) te posjeduje nuklearno i drugo oružje za masovno uništenje koje je spreman prodati teroristima za njihovu brutalnu borbu. Većina ostalih zemlja koje su do terorističkih napada na SAD isticane kao nepoćudne države (s iznimkom Sjeverne Koreje) počinju se manje spominjati kao destabilizatori međunarodnog mira i prijatnje novom svjetskom poretku. Gomilanje američkih vojnih snaga u blizinu Iraka i nagovještaj eventualnog vojnog obračuna sa Sadamom Huseinom ukoliko se Irak ne razoruža i riješi navodnog oružja za masovno uništenje započelo je neposredno pred Bushovo drugo službeno obraćanje naciji. Stoga je američka javnost, ali i čitava međunarodna zajednica, s nestrpljenjem iščekivala ovogodišnji Bushov *State of the Union*.

Bushov "State of the Union"

Američki predsjednik, kao najviša izvršna vlast u predsjedničkom političkom sustavu, ne donosi zakone. No temeljem svojih ustavnih ovlasti i brojnih instrumenata koji mu, kao predsjedniku najmoćnije države svijeta, stoje na raspolaganju, može utjecati na kreiranje američke vanjske politike.¹⁹ Kada god je američkom predsjedniku stalo da neka inicijativa prođe u Kongresu, on nalazi odgovarajući način da to i postigne. Predsjedničko obraćanje Kongresu (*State of the Union*) prigoda je da predsjednik izloži svoje viđenje postojećih problema američkog društva i međunarodne zajednice, predloži moguća rješenja, a samim tim i definira pravce političke ak-

18 Nicole Gnessotto: "Reacting to America", *Survival*, Winter 2002/03, Vol. 44, No. 4, str. 101.

19 O ulozi američkog predsjednika u političkom sustavu SAD-a vidjeti u: Anton Grizold; Bogomil Ferfila: *Varnosne politike velesil*, Ljubljana, FDV, 2000, str. 23-26; Štefica Deren-Antoljak, *Politički sustav SAD-a*, Zagreb, 1983, str. 478.

cije koje će zajedno sa svojom administracijom provoditi u Bijeloj kući. U dosadašnjoj povijesti SAD-a, baš je godišnja poslanica *State of the Union* poslužila američkim predsjednicima za najavu radikalnih reformi američkih političkih aktivnosti, da obrazlože potrebu angažmana američkih vojnih snaga u međunarodnim ratnim sukobima ili definiraju američke partnere ili suparnike na globalnoj sceni. Svojom Poslanicom od 28. siječnja 2003. predsjednik Bush učinio je sve troje.²⁰

Američka javnost ali i čitava međunarodna zajednica očekivali su da će Bush biti određeniji prema posredno nagovještanoj američkoj vojnoj akciji u Iraku. Naime, u trenutku predsjedničkog obraćanja Kongresu, više od sto tisuća američkih vojnika bilo je već raspoređeno po raznim vojnim bazama u blizini Iraka. No Bushova poslanica²¹ bila je uspješna sinteza potrebitih reformi američkog unutarnjopolitičkog razvoja, s posebnim naglaskom na američku ekonomiju, i vanjskopolitičkih prijetnji sigurnosti SAD-a, pri čemu je irački vođa Husein ponovno naznačen kao glavna opasnost.

Prevaga unutarnje politike nad vanjskom dala se naslutiti na samom početku Bushova govora kada je rekao kako je dužnost Kongresa da u godini koja predstoji reformira postojeće i uvede nove programe vitalne za unutarnjopolitički razvoj i bolje funkcioniranje zemlje, iskoristi mogućnost da spasi milijune života širom svijeta od opakih zaraznih bolesti. SAD će i dalje promicati prosperitet i demokratske vrijednosti u međunarodnoj zajednici, ali će i odgovoriti na svaku prijetnju i svakom neprijatelju američkog naroda.

Kao prvi cilj američke politike predsjednik Bush je naveo rast američke ekonomije i to tako da se svaki čovjek koji traži posao može i zaposliti. Priznajući da je američki gospodarski rast uzdrman, stopa nezaposlenosti u porastu, traži se žurna reforma poreznog sustava i štednja u američkoj administraciji.

Drugi cilj je poboljšanje zdravstvenog američkog sustava u smislu da postane lakše dostupan svim Amerikancima. Za predlagane potrebite reforme predsjednik Bush spreman je, za naredno desetljeće, izdvojiti dodatnih 400 milijardi dolara.

Na treće mjesto američkih prioriteta Bush je stavio postizanje energetske nezavisnosti SAD-a i poboljšanje ekoloških uvjeta života. Većom proizvodnjom energije kod kuće, pronalaženjem novih tzv. čistih tehnologija za njezinu proizvodnju SAD bi trebale smanjiti svoj trenutačni stupanj zavisnosti o inozemnim energetskim izvorima. Za novu tehnologiju i znanstvene inovacije u automobilskoj industriji s ciljem manjeg zagađenja okoliša Bush je predložio 1.2 milijarde dolara te dvije zakonske regulative: Clear Skies, kojom bi se u sljedećih 15 godina smanjilo za 70 posto zagađenje zraka od

20 *The New York Times*, 29. January, 2003.

21 Cjeloviti tekst *State of the Union* vidjeti u: President's *State of the Union Message to Congress and Nation*, *The New York Times*, 29. January, 2003, A12-A13.

rada nuklearnih centrala te Healthy Forests Initiative s ciljem sprečavanja velikih šumskih požara.

Čitav niz socijalnih mjera, od obrazovanja djece i studenata čiji roditelji su u zatvoru, borbe protiv rasparčavanja i prodaje droge, edukacijskih programa o štetnosti narkotika, zabrane kloniranja ljudske vrste, Bush je stavio na četvrto mjesto prioriteta američke politike. Predložio je dodatnih 600 milijardi dolara koji bi omogućili da se oko 300 tisuća novih Amerikanaca uključi u proces odvikavanja od ovisnosti od raznih droga. Pritom je istaknuo kako je Amerika danas glavni svjetski donator hrane. Pomoć u hrani koju pruža gladnima predstavlja 60 posto ukupne pomoći međunarodne zajednice.

Na petom mjestu nalazi se borba protiv AIDS-a i to ponajprije AIDS-a na afričkom kontinentu gdje je oko 30 milijuna ljudi, od čega 3 milijuna djece do 15 godina, zaraženo virusom te opake bolesti. U nekim afričkim zemljama više od trećine ukupnog stanovništva nosi virus AIDS-a. Poražavajuća je činjenica da se svega 50 tisuća zaraženih liječi od AIDS-a. Stoga je Bush predložio multilateralni međunarodni plan Emergency Plan for AIDS Relief za pomoć oboljelima u Africi i na Karibima. Od Kongresa je zatražio da u sljedećih pet godina odobri 15 milijardi za taj projekt.

Iako je rekao da ne prođe dan, a da ne čuje za neku novu terorističku prijetnju ili akciju u svijetu, borbu protiv terorizma Bush je stavio tek na šesto mjesto američkih prioriteta. Pritom je izdvojio uspjehe Washingtona, njegovih saveznika i prijateljskih zemalja: širom svijeta uhvaćeno je više od 3000 osumnjičenih terorista, spriječen je pokušaj terorističkog napada na ambasadu SAD-a u Jemenu, Singapuru, vojnoj bazi u Saudijskoj Arabiji, uništene su ćelije Al Qaide u Hamburgu, Milanu, Madridu, Londonu, Parizu te u američkom gradu Buffalo, savezna država New York.

Tek na kraju svoje poslanice predsjednik Bush govorio je o potrebi daljnjeg intenziviranja stupnja unutarnje sigurnosti SAD-a te borbi protiv terorizma. Novina je što je, ovoga puta, borbu protiv terorizma izravno povezao s borbom protiv tzv. nezakonitih režima (*out law regimes*) koji posjeduju ili pokušavaju nabaviti oružje za masovno uništenje kojim mogu ucjenjivati ostatak međunarodne zajednice ili ga upotrijebiti za terorističke akcije koje bi rezultirale nesagledivim posljedicama.

Još jednom je iskazana američka odlučnost i ustrajnost da se suzbije ta strašna prijetnja civiliziranom svijetu. Pritom SAD traže potporu i pomoć cjelokupne međunarodne zajednice, ponajprije svojih saveznika i organizacije UN. No, ukoliko zatreba, SAD su spremne preuzeti odgovornost i samostalno djelovati u cilju očuvanja sigurnosti vlastitog naroda i na dobrobit čitavoga čovječanstva. Iran, Sjeverna Koreja i Irak navedeni su kao zemlje tzv. nezakonitih režima, ali se u svojoj Poslanici predsjednik Bush najoštrije okomio na irački režim, odnosno osobno Sadama Huseina. Irački vođa prozvan je javno kao diktator koji nije razoružao Irak od oružja za masovno uništenje. Štoviše, koristio ga je nauštrb vlastitog naroda, stoga je Bush poručio iračkom narodu kako će dan kada se oslobodi svog dikta-

torskog vođe biti dan oslobođenja iračkog naroda. Američkim vojnicima stacioniranim u vojnim bazama u blizini Iraka, diplomatski je poručio kako možda za njih slijede krucijalni sati.

Nakon Bushove *State of the Union*, mnogo toga postalo je jasnije na američkoj političkoj sceni. Zagovornici brzog vojnog obračuna s iračkim režimom ostali su pomalo razočarani jer predsjednik nije objavio datum početka vojnih operacija u Iraku. Ostatak tzv. američkih jastrebova, ponajprije pripadnika Bushove Republikanske stranke, bio je iznenađen vremenom kojeg je predsjednik utrošio na obrazlaganje domaćih prioriteta i predloženih gospodarsko-socijalnih reformi.

No ako se pobliže sagleda realna slika stanja američkog društva u cjelini, onda je Bushova Poslanica logičan, objektivan odgovor na postojeće američke probleme.

Iako su rane od 11. rujna 2001. još uvijek svježije, o pitanju unutarnje i međunarodne sigurnosti Bush ni nije mogao reći ništa drastično novo ili drukčije. Od terorističkih napada na SAD ogromna sredstva već su uložena u poboljšanje sustava unutarnje sigurnosti, regrutirano je oko 50 tisuća novih ljudi na aerodrome, prometna čvorišta, zgrade državne administracije, mjesta javnih okupljanja u cilju njihove bolje zaštite. Intenzivirani su tečajevi motrenja i obavještavanja, pojačana antiteroristička obuka, formirano je i novo Ministarstvo za unutarnju sigurnost s ciljem koordinacije rada američkih obavještajnih službi. Bush je u Poslanici predložio dodatnih šest milijardi dolara za otkrivanje i suzbijanje kemijskih otrova i raznih drugih toksičnih supstanci. U Iraku su se nalazili inspektori UN-a sa zadaćom pronalaska dokaza da Irak posjeduje oružje za masovno uništenje, a brojne američke vojne snage bile su na putu za Irak ili već stacionirane u njegovoj blizini. Stezanje vojnog obruča oko Iraka bilo je u tijeku, uz istodobne diplomatske aktivnosti američke administracije u UN-u za pridobivanje odobrenja ali i potporu saveznika za mogući vojni obračun sa Sadamom Huseinom. Stoga je javno prozivanje Huseina kao diktatora, vođe tzv. nezakonitog brutalnog režima koji surađuje s teroristima i spreman je upotrijebiti i oružje za masovno uništenje najviše što je predsjednik Bush tada mogao učiniti.

S druge pak strane, američko gospodarstvo i društvo u cjelini prolazi fazu recesije. Ekonomsko blagostanje koje je Bushu u nasljeđe ostavio Clinton istopilo se u prve dvije godine Bushova boravka u Bijeloj kući. Nezaposlenost je sa 4.2 porasla na 6 posto, ili u postocima za Ameriku rekordnih 40 posto. Zaštitni znak američke ekonomske supremacije, dolar, u usporedbi s eurom, izgubio je na vrijednosti oko 20 posto, vrijednost američkih dionica, na svjetskom tržištu kapitala, izražena u postocima, pala je više nego za bilo kojega modernog američkog predsjednika, američki dioničari izgubili su oko 5 trilijuna dolara.²² Veliki suficit državnog budžeta koje je ostavio Clinton, u samo dvije godine Bushove vladavine pretvoren je u

22 Podaci *Newsweek*, February 10, 2003.

deficit s tendencijom daljnjeg rasta. U trenutku inauguracije Busha za novog predsjednika, analitičari Congressional Budget Office predviđali su u razdoblju 2002-2011 američki budžetski suficit od 5.6 trilijarde dolara. Najnovija predviđanja temeljena na postojećim ekonomskim parametrima spominju brojku od otprilike 20 milijardi dolara za isto razdoblje. Direktor Bushovog Ureda za menagement i budžet, Mitch Daniels, izjavio je da se u 2003. godini očekuje fiskalni deficit od oko 300 milijarde dolara. U osam godina Clintonove vladavine broj radnih mjesta povećan je za 22 milijuna, dok je za dvije godine vladavine Busha gotovo dva milijuna ljudi ostalo bez posla.²³ Pri svemu tome, analitičari ističu da tragični događaji od 11. rujna 2001. nisu jedini i glavni uzrok slabljenja američke ekonomije u cjelini. Direktor Council of Economic Advisers, R. Glenn Hubbard smatra da je glavni uzrok slabljenja američkog gospodarstva činjenica kako se u posljednje dvije godine ne investira dovoljno u američko gospodarstvo. Stoga je Bush i predložio u svojoj Poslanici radikalno smanjenje poreza i reformu poreznog sustava. Kritičari su odmah odgovorili da Bush nije jedini američki predsjednik koji to čini, ali je svakako jedini u novijoj američkoj povijesti koji traži smanjenje poreza neposredno pred ulazak SAD-a u rat s Irakom. Bushov *State of the Union* najoštrije su napali američki Demokrati.²⁴ Prema njima, Bush nije adekvatno odgovorio na goruće probleme američkog društva kako na domaćoj, tako ni na vanjskopolitičkoj sceni. Predstavnik Democratic Governors Association, Gov. Gary Locke smatra da je predsjednik učinio premalo da stimulira oporavak američke ekonomije, te je izložio reforme i programe koje nude demokrati za brzi gospodarski, socijalni oporavak američkog društva, uključujući i sustav obrazovanja. Što se tiče vanjske politike, demokrati smatraju da Bush nije pružio dovoljne dokaze američkom narodu o povezanosti Sadama Huseina s terorističkom organizacijom Al Qaida te dokaze o iračkom posjedovanju oružja za masovno uništenje. Samim tim, SAD nema temelje za pravdanje rata protiv Iraka. Smatraju da Sadam Husein nije isključivo američki problem, već problem svekolike međunarodne zajednice stoga traže od Bushove administracije da surađuje s UN-om i saveznicima u pokušaju pronalaska mirnog rješenja. Nadalje, u odgovoru demokrata ističe se kako nema sumnje da je irački vođa tiranin, ali se i dodaje da nije jedini. Sjevernokorejski vođa Kim Jong II također predstavlja opasnost za sigurnost međunarodne zajednice.²⁵

23 *The New York Times*, January 29, 2003.

24 Nakon fujaska na mid-term izborima za Kongres 2002. članovi Demokratske stranke danas su u manjini u oba doma američkog Kongresa. Ipak, uobičajeno je da svoje viđenje predsjednikove *State of the Union* članovi nevladajuće stranke iznesu službeno putem svojih odvjetnika. Ovoga puta Demokrati su to učinili javno na televizijskoj postaji, čak su izradili i prigodan televizijski spot.

25 Cjeloviti tekst odgovora Demokrata na predsjednikov *State of the Union* vidjeti : Democrats Response to Bush Adress to Congress, *The New York Times*, January, 29 2003, A13.

Bushova nova vanjskopolitička strategija

Iako nije postavljena kao formalan dokument koji bi se mogao nazvati Bushovom strategijom, svi elementi postavljeni u pravcu novog promatranja svijeta i uloge Amerike, posebice nakon 11. rujna 2001. povezani su u jednu cjelinu koja se već sada može nazvati Bushovom velikom strategijom. Promatrana u tom kontekstu, Bushova velika strategija može se raščlaniti na nekoliko dijelova koji svi zajedno potvrđuju kako je riječ o planiranom i razrađenom strategijskom konceptu Bushove administracije za koji se istodobno smatra da nije provizoran, već da može imati svoju dugoročniju vrijednost.

Prvo, polazna osnova takve američke strategije je nova analiza i detekcija globalnih prijetnji miru i stabilnosti u međunarodnoj zajednici. Terorizam i oružje za masovno uništenje, u njihovom najširem smislu poimanja, predstavljaju glavne opasnosti svjetskog poretka nakon 11. rujna 2001.

Druga odrednica nove američke strategije vezana je uz način na koji se treba suprotstaviti tim prijetnjama. Zbog specifične prirode fenomena terorizma,²⁶ ali i širokog spektra najrazličitijih vrsta oružja za masovno uništenje, mogućnostima njegove današnje proizvodnje, distribucije, tehnološke povezanosti sa civilnim sektorom,²⁷ tim izazovima nemoguće se odgovarajuće stopostotno suprotstaviti, nemoguće ih je predvidjeti, zaplašiti ili zaustaviti, stoga ih treba tzv. preventivnim udarom (*pre-emptive strike*) eliminirati, prije nego što oni sami izazovu nesagledive posljedice za čovječanstvo. Ministar obrane Donald Rumsfeld međunarodnoj zajednici pokušao je to objasniti na sljedeći način: "Postoje stvari koje znamo. Postoje poznate nepoznanice, ali postoje i nepoznate nepoznanice, stvari za koje ne znamo da ne znamo. Svake godine otkrijemo neke nove nepoznate nepoznanice, drugim riječima postoje teroristi i oružje za masovno uništenje za koje ne znamo".²⁸ Sukladno tome, nedostatak dokaza nije dokaz nepostojanja oružja za masovno uništenje.²⁹ Stoga je najbolja i ponekad jedina obrana dobar napad.³⁰

Koncept pre-emptivne upotrebe sile u cilju zaštite od potencijalnih opasnosti prije nego one postanu globalni problem postavljen je umjesto hladnoratovskog sustava obrane koji je, u konačnici ipak počivao na balansu sile. Obrambena strategija izgradnje nuklearnog ili drugog naoružanja koje

26 O posthladnoratovskom terorizmu detaljnije između ostalog vidjeti u Walter Liqueur: *The New Terrorism - Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, London 1999, Christopher C. Harmon: *Terrorism Today*, Portland, 2001.

27 Vidjeti u L. Čehulić: "Euroatlantsko tržište naoružanja i vojne opreme – realnost ili tek puka želja?", *Međunarodne studije*, god. 1, br. 4, 2001, str. 128-143.

28 Citat u John G. Ikenberry: "America's Imperial Ambition", *Foreign Affairs*, September/October 2002, str. 50.

29 *Ibid*, str. 51.

30 Donald H. Rumsfeld: "Transforming the military", *Foreign Affairs*, May/June 2002, str. 31.

je trebalo poslužiti da se, nakon što se preživi prvi neprijateljski udar, uzvrati udarac, u borbi protiv terorizma i oružja za masovno uništenje, više nije dovoljna. Jedina opcija, smatra američka administracija, je preventivni napad. Zadaća obrane nacije od nepoznatoga, nevidljivog, neočekivanog neprijatelja na prvi pogled izgleda nemoguća, ali Washington smatra da SAD moraju preuzeti rizik i pokušati zaplašiti i pobijediti neprijatelja koji još nije uspio izazvati i napasti SAD.

Treće, sukladno strategiji preventivnog napada započelo se s radikalnom transformacijom ciljeva, strukture, sastava, veličine i obrazovanja pripadnika američkih vojnih snaga. Taj veliki proces sveobuhvatne transformacije vojske, ministar obrane Rumsfeld simbolično je nazvao "revolucijom u američkim vojnim poslovima", te dodao kako taj "proces ne obuhvaća samo i isključivo izgradnju nove sofisticirane vojne tehnologije, već je potrebno osposobiti američke vojne snage za nov način razmišljanja i potpuno nov način ratovanja".³¹

Pretvaranje komercijalnih, putničkih aviona u ubojite rakete kojima su 11. rujna 2001. godine napadnute zgrade Svjetskog trgovačkog centra i Pentagona te iskustva koje su nakon toga američke i dio savezničkih snaga iskusile u Afganistanu rezultirale su napuštanjem hladnoratovske strategije suprotstavljanja poznatom neprijatelju (*threat-based strategy*) i usvajanjem tzv. pristupa utemeljenog na sposobnostima (*capabilities-based approach*). Reformirane američke oružane snage imaju dvojaku zadaću:

- prvo, zaštita građana i imovine u SAD-u
- drugo, zaštita američkih snaga i interesa SAD-a u inozemstvu.³²

Planirane reforme američke oružane sile praćene su znatnim povećanjem izdvajanja za vojsku. Izdvajanja Bijele kuće za vojsku prije 11. rujna 2001. iznosila su oko 300 milijardi dolara, što je već tada bilo deset puta više od vojnog budžeta Velike Britanije ili dvostruko više od zbroja vojnih budžeta svih ostalih članica NATO-a. Vojni budžet SAD-a za 2003. iznosi oko 396 milijardi, a do godine 2007. predviđa se porast na 470 milijardi dolara.³³

Za razdoblje 2002-2007 za suzbijanje izazova u neprijateljskim udaljenim krajevima planirano je povećanje izdvajanja iz vojnog budžeta za 21 posto, za zaštitu podataka 28 posto, za unutarnju sigurnost i sigurnost američkih vojnih baza u inozemstvu za 47 posto, za novu tehnologiju 125 posto, za jačanje zračnih snaga 145 posto te za otkrivanje skloništa terorista 157 posto.³⁴

31 *Ibid*, str. 21.

32 O reformi vojne doktrine SAD-a vidjeti: Michael O'Honlon: "Prudent or Paranoid - The Pentagon's Two War Plans", *Survival*, Spring 2001, Vol. 43, No. 1, str. 37-52.

33 Eliot Cohen: "The Tale of Two Secretaries", *Foreign Affairs*, May/June 2002, str. 33-46.

34 *Ibid*, str. 30.

Za programe istraživanja i razvoja svojih oružanih snaga SAD izdvajaju tri puta više nego što je zbroj izdvajanja sljedećih šest zemalja na listi za te svrhe, odnosno više nego što Velika Britanija i Njemačka izdvajaju za svoj cjelokupni vojni budžet. Apsolutnu globalnu dominaciju na vojnom planu SAD ostvaruju sa svega 3.5 posto izdvajanja iz svog GDP-a. Povjesničar Paul Kennedy upozorio je kako je biti broj jedan uz velike troškove jedno, a nešto sasvim drugo, gotovo zapanjujuće, biti jedina svjetska supersila uz tako jeftina izdvajanja.³⁵

Tako je, nakon početnog posthladnoratovskog slabljenja uloge vojne sile u američkoj vanjskopoličkoj strategiji, danas ona ponovno dominantni pokazatelj američke ukupne moći, ali i jasno vidljiv snažan instrument kojim SAD mogu realizirati svoju novu strategiju. Govoreći na West Pointu, američki predsjednik Bush izjavio je kako američka vojska mora biti spremna i sposobna na udar u svakom momentu i u bilo kojem kutku svijeta, jer sve nacije koje se odluče za terorizam ili agresiju na SAD moraju za to platiti cijenu. Dodao je kako SAD namjeravaju zadržati vojsku dostojnu novim izazovima, te su svi pokušaji destabilizacije američke oružane sile i utrke u naoružanju u pojedinim regijama svijeta nebitni. SAD će biti toliko vojno jaka i nadmoćna da će svaki pokušaj strategijskog rivalstva ili konkurencije SAD-u na sigurnosnom planu nestati.³⁶

Četvrta specifičnost američke nove vanjskopoličke strategije je iskazana spremnost SAD-a da se, ako i kada američka administracija procijeni kako je to u njihovom interesu, same obračunaju s izazovima sigurnosti poput terorizma ili posjedovanja oružja za masovno uništenje. Potpora Ujedinjenih naroda je poželjna, ali više ne i nužna za američku globalnu akciju.

Kao *peta odrednica* Bushove velike strategije pitanje je kohezije i opstojnosti euroatlantskog savezništva.

Bushova administracija ne želi raspuštanje NATO-a, ali ta najjača sigurnosna organizacija, usprkos reformi svojih ciljeva i snaga na kojima saveznici intenzivno rade, kao i primanja novih članica, još uvijek nije dovoljno spremna ni osposobljena za adekvatan odgovor novim svjetskim izazovima. Akcija na Kosovu, te poglavito u Afganistanu to najbolje potvrđuju. Washington ističe da nitko, pa ni njegovi tradicionalni zapadnoeuropski savezници, a pogotovo EU, nemaju dovoljno snage ni volje da se obračunaju s terorizmom ili političkim režimima koji mogu doći do oružja za masovno uništenje. Američki ministar obrane Rumsfeld, govoreći o euroatlantskom

35 Citat u Stephen G. Brooks & Wiliam C. Wohlforth: "American Primacy in Perspective", *Foreign Affairs*, July/August 2002, str. 22.

36 Inzistiranje na jačanju američke vojne sile i nedozvoljavanje bilo kakve posthladnoratovske konkurencije na sigurnosnom planu konstanta su politike predstavnika Republikanaca na američkoj političkoj sceni. Pomoćnik američkog ministra obrane za vrijeme administracije predsjednika Busha starijeg, Paul Wolfowitz, u Memorandumu Pentagona početkom devedesetih je pisao kako kolapsom SSSR-a SAD moraju spriječiti nastajanje konkurenata na vojno-sigurnosnom planu u Europi i Aziji. John Ikenberry: "American's Imperial Ambition", *Foreign Affairs*, September/October, 2002, str. 44-60.

savezništvu, izjavio je: "Nakon 11. rujna 2001. misija određuje koaliciju, a ne koalicija misiju. U potonjem, misija će propasti, a SAD si to ne može priuštiti."³⁷ Time je stavljeno do znanja da čekanje na zajedničku savezničku akciju samo komplicira situaciju na terenu i unutar Saveza. "Coalition of the willing" predvođena SAD-om nova je formula temeljem koje se djeluje u konkretnim slučajevima suzbijanja novih globalnih prijetnji, ali ako se koalicija, iz različitih razloga, ne uspije oformiti, SAD imaju pravo i dužnost same djelovati.

U svim fazama euroatlantizma homogenost Saveza bila je i ostala jedan od glavnih problema Alijanse. Uz britanska, njemačka te posebice de Gaulleova shvaćanja euroatlantizma, koja su postala svojevrsna konstanta Pariza, američka politika predstavljala je ipak dovoljno snažnog i utjecajnog arbitra koji je uspio očuvati homogenost Saveza oko najbitnijih globalnih pitanja. Trenutačni otpori dijela zapadnoeuropskih američkih saveznika, predvođenih Francuskom i Njemačkom, ne samo oko pitanja rata protiv Iraka, već i cjelokupne Bushove nove velike strategije i američkog ponašanja u međunarodnoj zajednici, ozbiljno su uzdrmali temelje euroatlantizma. Te podjele, koje nisu zaobišle ni najnovije članice NATO-a (Češka, Mađarska, Poljska), kao ni zemlje koje su na Praškom summitu u studenom prošle godine pozvane u punopravno članstvo Alijanse 2004. godine (Litva, Latvija, Estonija, Bugarska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija) rezultirale su novom podjelom europskog prostora na tzv. Staru (Old Europe) i Novu Europu (New Europe). Baš ta današnja tzv. Stara Europa, predvođena Francuskom i Njemačkom, mogla bi u budućnosti postati svojevrsno jezgro izgradnje samostalnije europske akcije u odnosu na SAD. Ideja nije nova, ali su prilike za njezinu realizaciju i cjelokupno međunarodno okruženje bitno drukčije.

Šesta odrednica Bushove nove strategije je generalna američka deprecijacija međunarodnog prava, uključujući i postojeće sigurnosne ugovore i ugovore o partnerstvu između SAD-a i ostatka međunarodne zajednice.

Vezano uz američko nepoštivanje međunarodnog prava, međunarodna zajednica predbacuje Bushovoj administraciji nepotpisivanje Protokola iz Kyota o globalnom zatopljenju, Konvencije o biološkom naoružanju te nepriznavanje Međunarodnog kaznenog suda. U tim tipično globalnim pitanjima, problemima i raspravama najjača i jedina supersila nije predvodila međunarodnu zajednicu niti je dala svoj glas za. Upravo suprotno, Bushova administracija u srpnju 2002. godine izjavila je kako su SAD spremne blokirati sve mirovne operacije UN-a ukoliko međunarodna zajednica i UN budu inzistirale da se nadležnost Međunarodnog kaznenog suda odnosi i na američke građane, odnosno, što je još značajnije, vojnike.³⁸

37 J. Ikenberry: "America's Imperial Ambition", *Foreign Affairs*, September/October 2002, str. 54.

38 Nicole Gnessotto: "Reacting to America", *Survival*, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 101.

Kao *sedma specifičnost* Bushove velike strategije može se navesti redefiniranje pojma suverenosti u međunarodnim odnosima. S obzirom na to da terorizam ne poznaje granice, da se teroristički napadi mogu očekivati u bilo kojem kutku međunarodne zajednice, SAD, kao vodeća sila u borbi protiv terorizma, ima pravo globalno djelovati. Washington to obrazlaže riječima kako su vlade u suverenim državama odgovorne za zaštitu svog stanovništva i teritorija, a ukoliko se pokažu nesposobne da to učine, SAD imaju pravo na akciju.

Iz svega toga proizlazi i *osma*, možda i najvažnija značajka nove američke vanjskopolitičke strategije, a to je spremnost i nužnost američke unilateralne akcije na globalnom planu.

Činjenica je da se nakon 11. rujna 2001. Sjedinjene Države nisu povukle iz međunarodne zajednice. Naprotiv, odlučile su da su dovoljno velike, snažne i sposobne da mogu same uređivati odnose na međunarodnoj sceni.

Mnogi autori baš terorizam i američku unipolarnu neupitnu supremaciju smatraju temeljnim načelima koji zahtijevaju preispitivanje sadašnjeg novog svjetskog poretka i međunarodne zajednice, odnosno glavnom osovinom nove Bushove velike vanjskopolitičke strategije.

Taj novi model Bushove vanjskopolitičke akcije John Ikenberry naziva američkom neoimperijalnom vizijom³⁹ u kojoj SAD dopušta sebi da unilateralno postavlja standarde globalnog djelovanja, određuje neprijatelje i prijetnje, ne poštuje međunarodno pravo i zadržava pravo upotrebe oružane sile. Suverenost je apsolutna samo za Ameriku, dok je upitna za sve ostale aktere međunarodne zajednice koji nisu u suglasju sa standardima (internim ili međunarodnim) postavljenim od SAD-a. Za Ikenberryja, nova neoimperijalna velika američka strategija prijeti rušenju sadašnjeg svjetskog poretka i narušava postojeće koalicije i odnose partnerstva u trenucima kada je ono čovječanstvu najpotrebnije. Takvo američko ponašanje diplomatski je bolno za velik dio međunarodne zajednice te je na duži rok politički neodrživo jer će rezultirati antagonizmima i otporima koji će još više podijeliti svijet i izolirati SAD.

Samuel Huntington smatra kako je nakon 11. rujna 2001. narušena unimultipolarna struktura novog svjetskog poretka. Njegova predviđanja kako će uni-multipolarnost prerasti u multipolarnu međunarodnu zajednicu nisu se ostvarila.⁴⁰

Ipak, većina autora podupire Bushovu novu strategiju.

39 John Ikenberry: "America's Imperial Ambition", *Foreign Affairs*, September/October 2002, str. 44-60.

40 U svom članku "The Lonely Superpower", *Foreign Affairs*, March/April 1999, str. 24-39. S. Huntington unimultipolarnost definira kao sustav međunarodne zajednice s jednom supersilom (SAD), ne značajnijim većim silama i mnogo malih sila, u kojem dominantna sila može samostalno odlučivati o najbitnijim zbivanjima u međunarodnoj zajednici, te je male sile ne mogu u tome spriječiti. Takva struktura međunarodne zajednice u praksi je funkcionirala od pada Berlinskog zida do 11. rujna 2001.

Charles Krauthammer smatra da je nakon 11. rujna 2001. godine napokon došlo vrijeme da jedina supersila, SAD, bude predvodnik međunarodne zajednice.⁴¹

Robert Kagan piše da je politika preventivnog udara koju zagovara Bushova administracija standard kojeg je postavila jedina globalna supersila koja namjerava organizirati novo međunarodno okruženje, stoga se međunarodna javnost s tim, kao i ostalim standardima američkog novog djelovanja, treba suočiti.⁴²

Nešto kasnije, u svom članku "A Year Later: A Grand Strategy for the West", Kagan je Bushovu američku veliku strategiju identificirao s tradicionalnim američkim nacionalnim internacionalizmom s ciljem promocije liberalnog međunarodnog poretka temeljenog na razvoju demokracije, tržišne privrede i ekspanziji američkog utjecaja.⁴³ Temeljem američkog unipolarnog vodstva i dominacije nova američka velika strategija je neupitno globalna u svojoj orijentaciji.⁴⁴

Christoph Bertram smatra da je baš Bushova velika strategija temeljena na neprijepornom i jedinstvenom arsenalu američke moći (hard i soft power) koja počiva na uvjerenju da SAD nisu samo odgovorne za stabilan svijet i sigurnu Ameriku, već preferira da SAD to učine i same, ako zatreba i izvan konteksta međunarodnog prava međunarodnih organizacija, što je vitalan američki nacionalni interes za vrijeme koje dolazi.⁴⁵

Francois Heisbourg smatra da američka strategija formulirana i primjenjivana za vrijeme hladnog rata pruža solidne temelje Bushovoj administraciji za definiranje nove velike vanjskopolitičke strategije nakon 11. rujna 2001. jer obje počivaju na konfliktu različitih vrijednosti, svjetonazora i ideologije.⁴⁶

41 Citat iz Stephen G. Brooks & William C. Wohlforth: "American Primacy in Perspective", July/August 2002, str. 25.

42 Kagan smatra kako je Bush od Clintona naslijedio relativno sredenu situaciju u Europi, ali su Clintonove pogreške što nije zaustavio Kinu u njezinom razvoju, nije razvio značajnu vojnu silu te otpočeo s izgradnjom novog raketnog štita za odgovarajuću obranu SAD-a i njegovih zapadnoeuropskih saveznika. No najveća pogreška Clintonove administracije, po Kaganu, je što nije maknuo Sadama Huseina s vlasti te se danas Bush suočava s politički ojačanim, agresivnim, naoružanim Sadamom, ali i ojačanim arapskim radikalizmom na Bliskom istoku. Stoga nije čudno što je baš Sadam Husein detektiran kao glavna sigurnosna prijetnja SAD-u i široj međunarodnoj zajednici. Kagan piše: "Jedina supersila, SAD, mora intervenirati prije nego što kriza izbije... Ukoliko dođe do oružanog sukoba s Irakom, predsjednik Bush, kao i njegov otac 1990. godine, neće se moći osloniti samo na svoje saveznike, već će morati djelovati samostalno, instinktivno, oslanjajući se na vlastitu hrabrost". Robert Kagan: *The World and President Bush, Survival, Spring, 2001, Vol. 43., No. 1, str. 7-17.*

43 Robert Kagan: "One Year After: A Grand Strategy for the West", *Survival, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 136.*

44 *Ibid.*, str. 138.

45 Christoph Bertram: "Shaping a Congenial Environment", *Survival, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 140.*

46 Francois Heisbourg: *How the West Could be Won, Survival, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 145-155.*

Podupirući američki unilateralizam i jačanje vojne sile, Immanuel Wallerstein smatra da nakon 11. rujna 2001. SAD moraju djelovati kao imperijalna sila iz dva temeljna razloga:

Prvo; one to doista i jesu, ako ne pokažu svoju silu bit će marginalizirane od međunarodne zajednice,

Drugo; u doba globalizacije i isprepletenosti međunarodnih veza i kontakata, vojna sila je jedina ozbiljna karta na koju SAD može računati i gdje može ostatku svijeta jasno pokazati svoju nadmoć.⁴⁷

I Paul Kennedy smatra da je vojna sila dominantan element nove velike američke strategije. On ističe kako je svaka velika strategija SAD-a počivala na američkoj vojnoj snazi, diplomatskoj vještini i zdravoj ekonomskoj konkurenciji. Svaki od ta tri elementa su vitalni, no nakon 11. rujna 2001. sva tri su postala ugrožena. Novu američku dugoročnu strategiju zbog novih izazova sigurnosti mnogo je teže odrediti i provoditi, no mnogo je lakše održati jaku oružanu silu.⁴⁸

Pogleda li se malo unatrag, tada korijene Bushove velike strategije s jedne strane treba tražiti u terorističkim napadima na SAD, ali s druge strane takva američka akcija logičan je nastavak Clintonovog razgranatog vanjskopolitičkog, uključujući i vojnog angažmana, te pozicije unilateralne supersile SAD-a.

Svojom politikom širenja i podupiranja demokracije prethodna administracija otvorila je vrata i uvela na velika vrata američke političke vrednote, američki kapital, potrošačko društvo, američku masovnu kulturu, svjetonazor, ali i američke vojne baze i prisustvo američke oružane sile na prostore koji nikada prije nisu bili dominantna sfera američkog vanjskopolitičkog utjecaja. Državna tajnica Madleine Albright govorila je o SAD-u kao prijeko potrebnoj naciji (*indispensable nation*) u novom svjetskom poretku, Clintonova administracija započela je prvu out of area NATO-vu akciju, bez prethodnog odobrenja UN-a i konsenzusa svih euroatlantskih saveznika. Američki vojni angažman u cilju promocije demokracije ili zaštite humanitarnih prava lokalnog stanovništva, pojam tzv. ograničene suverenosti, nedosljednost poštivanja međunarodnog prava i organizacije UN nisu inovacije Bushove administracije. U modernoj američkoj vanjskoj politici, u različitim vremenima i različitim oblicima i intenzitetu, oni su bili prisutni i kod ostalih američkih administracija u Bijeloj kući. I svaki put postojali su argumenti za i protiv takve američke vanjskopolitičke akcije.

Danas su SAD toliko mnogo involvirane u međunarodnu zajednicu na političkom, kulturnom, gospodarskom, vojnom i svakom drugom planu, da je njihovo povlačenje gotovo nemoguće. S druge pak strane, činjenica je da

47 Immanuel Wallerstein: "The Eagle Has Crash Lauded", *Foreign Policy*, July/August 2002, str. 66.

48 Paul Kennedy: "Maintaining American Power: From Injure to Recovery" u *The Age of Terror*, ed. by Strobe Talbot, Nayan Chanda, New York 2001, str. 53-79.

takvo vodstvo objektivno nitko, niti jedna država samostalno, niti savez ili neka nova koalicija država bez SAD-a, ne može odgovarajuće pratiti, a kamoli im se suprotstaviti na duži rok.

Sve izraženije nadmetanje jedine preostale supersile i ostatka svijeta, koje na žalost danas zbog prirode novih izazova sigurnosti i mogućnošću njihove zlouporabe sve češće prijeti i rezultira fizičkim uništenjem ljudi i imovine te novim vojnim obračunima širom svijeta, rezultat je i nepostoja-nja jednog novog sustava međunarodne sigurnosti.

Akteri na međunarodnoj sceni, uključujući i najjačeg, SAD, trebaju shvatiti da je nekadašnji svjetski sigurnosni poredak ne samo narušen, već nakon 11. rujna 2001. i potpuno irelevantan. Međunarodne sigurnosne institucije i organizacije preživjele su rušenje Berlinskog zida 1989. i rušenje tornjeva Svjetskog trgovačkog centra 2001. ali njihovi lideri ni svekolika međunarodna zajednica nisu izgradili novu odgovarajuću sigurnosnu arhitekturu čije bi institucije, organizacije, norme i pravila ponašanja bile prihvaćene kao kodeks novog međunarodnog sigurnosnog sistema. Uspostavljanje novih modusa ponašanja na međunarodnoj sigurnosnoj sceni i, što je jednako bitno, njihovo prihvaćanje i prilagodba međunarodne zajednice sigurno će potrajati. Jer svi dosadašnji međunarodni sigurnosni sustavi u modernoj povijesti uspostavljeni su nakon završetka velikih svjetskih ili regionalnih ratova u kojima se točno znalo tko je pobjednik, a tko poraže-ni. Ni nakon pada Berlinskog zida, niti nakon 11. rujna 2001. nije održana međunarodna konferencija s ciljem regulacije novoga sigurnosnog sustava u novom svjetskom poretku.

Bushova velika strategija, iako nije dogovorena i usvojena od ostatka međunarodne zajednice za konferencijskim stolom, uz promociju i zaštitu američkih globalnih interesa može se promatrati i pokušajem uspostave novih pravila ponašanja na međunarodnoj sceni i uvođenja novog, drukčijeg sustava međunarodne sigurnosti. Novi svjetski poredak očito ne teži uspostavljanju nekog novog balansa sile, već se kreira oko američke hegemonije. Temeljem svoje ukupne političke, gospodarske, vojne, kulturne i druge globalne nadmoći Sjedinjene Države na to svakako imaju pravo, bez obzira na to svidjelo se to ostatku svijeta ili ne. Jer, nikada u modernoj povijesti međunarodnih odnosa SAD nisu bile u potpunosti izolacionistička zemlja, a danas je vrlo teško zamisliti neki novi svjetski poredak bez utjecaja i moći SAD-a. Promatrana u tom kontekstu, Bushova velika vanjskopolitička strategija bačena je rukavica cjelokupnoj međunarodnoj zajednici.

Literatura

- C. Bertram: "Shaping a Congenial Environment", *Survival*, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 140.
- S. G. Brooks & W. C. Wohlforth: "American Primacy in Perspective", July/August 2002, str. 25.
- T. G. Carpenter: *Peace and Freedom – Foreign Policy for a Constitutional Republic*, Washington D. C., 2002.
- E. Cohen: "The Tale of Two Secretaries", *Foreign Affairs*, May/June 2002, str. 33-46.
- L. Čehulić: "Euroatlantsko tržište naoružanja i vojne opreme – realnost ili tek puka želja?", *Međunarodne studije*, god. 1., br. 4., 2001, str. 128-143.
- L. Čehulić: *Clinton i novi svjetski poredak*, Zagreb, 2001.
- Nicole Gnessotto: "Reacting to America", *Survival*, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 101.
- J. Ikenberry: "America's Imperial Ambition", *Foreign Affairs*, September/October 2002, str. 54.
- F. Heisbourg: How the West Could be Won, *Survival*, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 145-155.
- R. Kagan: "The World and President Bush", *Survival*, Spring, 2001, Vol. 43, No1, str. 7-17.
- R. Kagan: "One Year After: A Grand Strategy for the West", *Survival*, Vol. 44, No. 4, Winter 2002/2003, str. 136.
- J. Kirkpatrick: "A Normal Country in a Normal Time", *The National Interest*, No. 21, Fall 1990, str. 40.
- H. Kissinger: *Diplomacy*, New York, 1994.
- H. Kissinger: *Does America Need A Foreign Policy – toward diplomacy for the 21st century*, New York, 2001.
- M. O'Honlon: "Prudent or Paranoid – The Pentagon's Two War Plans", *Survival*, Spring 2001, Vol. 43, No. 1, str. 37-52.
- S. Talbot, N. Chanda, (eds. by): *The Age of Terror*, New York, 2001.
- I. Wallerstein: "The Eagle Has Crash Lauded", *Foreign Policy*, July/August 2002, str. 66.

Summary

New international circumstances and a special role of the USA as a unipolar leader have created conditions for presentation of the entire strategy of the American foreign policy activities. In the world in which America has no equal nor it is likely that its primacy will be challenged, the terrorist act of September 11 served as a motive for implementing a new and dynamic so-called "Grand Strategy". According to the strategy, preventive war becomes a constituent part of the American activities, and it serves as a direct warning and threat to all those countries that would dare to threaten American national interests.